

ISTUPANJA MATIJA IVANIČA I DRUGIH PUČKIH VOĐA PRED MLETAČKOM VLADOM

Luka Dančević

I

Prateći način vođenja pokreta pučana na Hvaru i Visu u razdoblju od 1510. do 1514. g., ukazuju nam se prilično određeno četiri glavne komponente kombinirane strategije koje su se primjenjivale istovremeno na užem području Hvaru i Visa i uključivale organiziranu aktivnost sve do Venecije, i to:

1. Oružani ustanak naoružanih pučana Hvara i Visa u borbenim akcijama na području otoka Hvara.

2. Naoružano brodovlje (30—36 gripova) za kontrolu srednjodalmatinskog morskog područja s defenzivnim i ofenzivnim akcijama radi očuvanja postignutih uspjeha pučana na Hvaru i Visu.¹⁾

3. Povezanost pokreta pučana na Hvaru i Visu s drugim sličnim pokretima na koje upućuju događaji u Splitu²⁾ i drugim područjima kako govori suvremeni kroničar.³⁾

4. Vrlo aktivna obavještajna i interventna aktivnost vodstva pučana u Veneciji, mjestu gdje su se donosile važne odluke za sudbinu pokreta pučana, sa ciljem da vodstvo prati pripremu takvih odluka i po mogućnosti čak i da izravno utječe na vrhovnu državnu upravu Mletačke Republike, a naročito da parira akcije hvarskog i ostalog dalmatinskog plemstva.

¹⁾ Luka Dančević, Pomorske operacije u pučkom ustanku na Hvaru i Visu, Hvarski zbornik 2, Split 1974.

²⁾ Grga Novak, Povijest Splita, knj. II, Split 1961, str. 236.

³⁾ Marin Sanudo, Diarii, knj. V, izd. Arhiva za povjestnicu jugoslavensku (dalje skraćeno A. z. p. j.), Venecija 1863, str. 383. U jednom izvještaju generalnog providura Dalmacije Sebastiana Justinijana od 4. 9. 1512. iz Hvara: »... convien provedere ale terre di Dalmatia perche tutti hanno soi Nontii de li e atende aldir cause extraordinarie...«. Na str. 385—389 isti S. J. u izvj. od 20. 9. 1512. pisanom na galiji u Bolu na Braču: »... populi dile altre terre dila Dalmatia non aspetano salvo lexito dile cose di Liesna...«. Ovak i slijedeći tekstovi iz »Diarii« daju se točno kako su tiskani u izd. A. z. p. j.

Nije istraženo da li je vodstvo pučana bilo i u nekim vezama s kojom stranom državom na jadranskom području. Ako ih je bilo, onda bi prvenstveno došli u obzir Napuljska Kraljevina i Papinska država, kao neprijatelji Venecije, jer se na njihovom području sklonio i slobodno kretao glavni vođa pučana Matij Ivanić osuđen na smrt poslije sloma ustanka 1514. g. Zna se da je boravio u Vieste, Anconi, Ravenni i Rimu.

Ovdje nas zanima kontinuirana aktivnost pučkog vodstva u Veneciji, koja počinje u ožujku 1510. g., što znači čak i prije početka ustanka (25. svibnja 1510. g.) i neprestano traje preko četiri godine do poraza u listopadu g. 1514. To se može zaključiti iz mletačkih izvora o tim događajima — kronike »Diarri« Marina Sanuda (r. 1466 — u. 1536). U toj kronici navedeno je za spomenuto razdoblje 11 različitih intervencija pučana u Veneciji od kojih je u četiri slučaja osobno sudjelovao Matij Ivanić. Svakako da ih je bilo znatno više, jer je kroničar vjerojatno bilježio one, po njegovom mišljenju, najvažnije intervencije s gledišta interesa Republike. Kako se kroz njih ogleda i strategija vođenja ustanka, a četiri puta se javlja i sam Matij Ivanić, u nastavku donosimo kronološki prikaz ovih 11 intervencija uz posebnu obradu onih gdje se javlja Ivanić.

II

Intervencije 1510. i 1511. g.

1) Lipanj 1510. g. Na prvoj raspravi mletačke vlade (kolegija) o mjerama protiv pobunjenih hvarskih pučana uz prisutnost tajnika (kancelara), bračkog kneza koji je donio obavijest o ustanku i nekih hvarskih plemića sudjeluje i predstavnik hvarskih pučana Nikola.⁴⁾ Taj Nikola se već tri mjeseca nalazio u Veneciji po svoj prilici da prati razvoj događaja. Nikola pobija navode protiv pučana (*non e tante cosse*) i optužuje hvarske plemiće da oni na Hvaru rade protiv interesa Sinjorije (premještaj kaštelana).

⁴⁾ Vidi bilj. 1. U tom radu navode se razne mogućnosti tko bi mogao biti taj Nikola. Teško je prihvatljiva pretpostavka S. A. (Bune pučana i seljaka u Hrvatskoj, Zagreb 1956) da se radi o istom Nikoli koji je 10 godina pljačkao iz osвете po Veneciji. Sanudo spominje tog Nikolu koji je bio obješen 7. 10. 1520 (knj. VIII, str. 86) i navodi doslovno: »In questo zorno licet fusse gran pioza fo appichato un ladro solenissimo preso per la Quarantia di appicharlo licet non avesse confessato nominato Nicolo da Liesna ha robato piu di 60 caxe di gentilhomeni si feva da fameio steva do mesi si partiva et poi andava a robar in quella caxa rompeva ogni ferri di fanestra con le man era re di ladri«.

2) *Srpanj 1510. g. Prvo istupanje Matija Ivanića.*⁵⁾ Na raspravi mletačke vlade o pismenim zahtjevima (capitoli) pučana sudjeluju hvarski plemići u čije ime kao prvi govornik (orator) istupa Marin Hektorović i optužuje pučane da su oni plemiće ranjavali, ubijali, bacali u more, pljačkali njihove stvari, palili kuće itd. Na te optužbe odgovara Matij Ivanić da su krivi plemići, jer se više ne može živjeti s njima, da su pučani već siti plemićkih priča, te iznosi teške optužbe protiv njih, kao silovanje žena, pa čak i djevojčica itd. Poslije napuštanja sjednice predstavnika pučana i plemića, mnogi članovi vlade isticali su potrebu određenih mjera na Hvaru, jer su tamošnje događaje ocijenili kao vrlo važne. Može se zaključiti da su navedeni »capitoli« o kojima se raspravljalo bili oni isti koji su bili iznijeti plemićima na Hvaru prvog dana ustanka 25. svibnja 1510. g., jer ih je kroničar zabilježio kao da su ih plemići prihvatili (tra lhoro acordati).⁶⁾

3) *Srpanj 1510. g. Drugo istupanje Matija Ivanića.* Na ovoj sjednici mletačke vlade poslije jednodnevnog odlaganja ponovno se javljaju Hektorović i Ivanić kao predstavnici i govornici plemića odnosno pučana. Rasprava se ovaj put proširuje pored »capitola« — koje kroničar naziva »prisilnim« (fati forzadi) — i na upućivanje posebnog providura na Hvar radi smirivanja.⁷⁾ Posebno je zanimljiva ova sjednica jer je njoj prisustvovao i kroničar Sanudo i osobno izradio (notada da mia man) prijedlog u vezi slanja providura. Prema tome, ovaj kroničar je osobno

⁵⁾ U »Diarii«, izd. A. z. p. j. navodi se samo ime »Mathio« ili »Matio« kao predstavnika pučana koji istupa pred mletačku vladu, a prezime je izostavljeno i označeno točkicama, što bi moglo značiti da je cenzurirano. U talijanskom tiskanom izdanju »I diarii di Marino Sanuto«, vol. XV, Venezia 1886 na str. 633. pod »Indice dei nomi di persone e di cose« za ličnost »Mathio« navodi se objašnjenje da je to »Ivanich Matteo, capo degli insorti di Lesina«. G. Novak u svojim radovima (Pučki prevrat na Hvaru, Split 1918. i dr.) također navodi Matiju Ivanića kao predstavnika pučana na nekoliko istupa pred vladom u Veneciji.

⁶⁾ M. Sanudo, Diarii, knj. V, A. z. p. j., Venezia 1863, str. 350. Potpuni tekst glasi: »Luglio 1510. Veneno li Liesignani zoe li Oratori dil populo et di Nobili do per confirmation di certi capitoli tra lhoro acardati de li e alincontro molti Nobili Liesignani et parlo uno Marin de Etor e fe dar la suplication fuora di lhoro che narano come e sta tractati dali populari feriti amazati butati in aqua tolto le robe brusa le caxe ec. parlo poi l'Orator per il populo nominato Mathio... e disse la causa e sta perche li Nobili non si poteva viver con lhoro et il populo e Marcescho con molte parole justificando la cosa cargando assa li Nobili et haver sforzato le femene lhoro fino le pute ec. or fonno mandati fuora e molti dil. Coll. parlo di far provisione e grandissimo caxo e di summa importantia ec.«.

⁷⁾ Isto, str. 352. Cijeli tekst glasi: »Veneno quelli Nobili Liesignani et li populari ala querela data per li Nobili et fo rimesso a doman ad aldirsi plu comodamente ec. Item fono alditli quelli di Liesna Nobili contra populari per il caso seguito parlo Marin de Hector Nobile et li rispose Matio de... per ili populo et consultato chi velea mandar uno Avogador chi tajar di primo li capitoli fatti sforzadi et io fici lezer una parte notada da mia man di elezer per Pregadi (Senat, op. L. D.) uno provedador a Liesna qual vadi li a quietar le cosse«.

vidio i slušao Matija Ivanića, što njegovoj kronici u odnosu na ovu ličnost i pučki ustanak daje posebnu vrijednost.

4) Ožujak 1511. Tada su se neki pučani nalazili u Veneciji i po povratku na Hvar prikupljali novac za troškove. Pored toga otpremili su iz Hvara u Veneciju pun brod barila suhих smokava i ribe u želatini (aspik) sa svrhom da se i na taj način darovima i podmićivanjem pomogne stvar pučana. Za to je saznala mletačka vlada obaviještena od providura Navajera na Hvaru i ocijenila da su te smokve i ribe »opasne za Sinjoriju« i dužđ je naredio istragu i kažnjavanje krivaca.⁸⁾

5) *Kolovoz 1511. g. Treće istupanje Matija Ivanića.* Kao predstavnik pučana u Veneciji se ponovo nalazi Ivanić i neki hvarski plemići. Sada oni istupaju pred mletačkom vladom proširenom Vijećem desetorice. To Vijeće je vrhovni organ za sigurnost Republike i kontrolira cjelokupnu njezinu upravu, pa i dužda. Ovakav prošireni sastav svakako odražava ozbiljnost tadašnjeg stanja u hvarskoj komunici. Ne spominje se plemićki govornik, a za Matija Ivanića kroničar je zabilježio da je govorio »odlučno« (altamente) protiv plemića.⁹⁾

III

Intervencije 1512—1514. g.

6. Rujan 1512. g. Kaznena ekspedicija generalnog providura Dalmacije Sebastiana Justinijana protiv hvarskih pučana odrazila se na njihove protumjere, koje se kao vrlo smišljene i dobro organizirane mogu pratiti i u samoj Veneciji. Tada oko 30 navodno »umjerenih« pučana dolazi u Veneciju uz suglasnost i na preporuku Justinijana, koji na taj način provodi taktiku izoliranja pučana od njihovih radikalnih vođa Ivanića i drugih. Međutim, po svemu izgleda da ova tridesetorica, koje vodi Juraj Grumino-

⁸⁾ Isto, str. 365. Dio teksta o reagiranju vlade i dužda: »... fo gran reor in Coleio dicendo fige e zeladia vasta le cosse della Signoria et fo chiama per il Principe li Avogadori e commesso tal inquisitione et havendo apresenta a quelli sono in Coleio et officio debino mandar le leze ad execution«.

⁹⁾ Isto, str. 369. Cijeli tekst glasi: »Et il Coleio con li Cai di X reduti alditeno li zentilhomeni di Liesna qualli instano esser licentiadi a poter andar a far le sue vendeme e a lincontro S. Matio... Orator di populari di Liesna el qual parlo altamente contra di lhoror«. U tekstu ispred imena »Matio« stoji slovo »S.«, što bi značilo Sier, a to je oznaka za plemića, pa se očito radi o pogreški kroničara.

vić (ili Gominović) i još jedan, u Veneciji izvršavaju upustva Ivanića, jer oni kod dužda optužuju Justinijana.¹⁰⁾

7) 23. studenog 1512. g. Ovog dana je Sebastian Justinijan podnosio izvještaj Senatu (Pregadi) i govorio je tri sata o mjerama koje je poduzeo u Dalmaciji. Mnogo hvarskih pučana se tada našlo u Veneciji, koji su tog dana na stepeništvu duždeve palaže demonstriali protiv Justinijana, a slijedeće nedjelje i na vratima dvorane Velikog vijeća. Nije izričito navedeno da je tada pučane vodio u Veneciju Ivanić, ali je to vrlo vjerojatno, jer se 10 dana poslije on javlja kao predstavnik pučana pred mletačkom vladom. Organiziranje ove demonstracije u samoj Veneciji spada svakako u vrlo značajne događaje pučkog ustanka na Hvaru i Visu i pokazuje visoki nivo organiziranosti.

8) 3. prosinca 1512. g. Četvrto istupanje Matija Ivanića. Ovog dana pred vladu dolaze pučani, čiji govornik je Ivanić, i plemići, koje zastupa kanonik-plemić Toma Grivičić (Griffico), poznat još prije početka ustanka kao jedan od najvećih neprijatelja pučana. Već na početku ustanka pučani su za njega zahtijevali smrtnu kaznu, a na kojoj je posebno insistirao svećenik iz Jelse Ivan Zovinić. Ivanićevo istupanje izgleda da je bilo pretežno usmjerenno protiv S. Justinijana, a Grivičićevo protiv pučana.¹¹⁾

9) Lipanj 1513. g. U pismu hvarskog kneza Vincenca Donada među ostalim se navodi da su tri pučana bili u Veneciji i da su se vratili na Hvar. Ističe da ne može provesti naredenje Sinjorije o progonu ustanika iz proglašenja S. Justinijana iz g. 1512. jer »neće da ga slušaju«.

10) Kolovoz 1513. g. Neobična je upornost kojom vodstvo pučana nastoji onemogućiti sprovođenje proglašenja S. Justinijana na Hvaru o progonu krivaca, što se može objasniti kao taktiku pučana da se spriječe slične kaznene akcije mletačke vlade. Premda je već prošla godina dana od boravka S. Justinijana na Hvaru, ponovno se delegacija pučana javlja vladi u Veneciji i u

¹⁰⁾ Isto, str. 384. Potpuni tekst: »Settembre 1512. In questi zorni veneno molti Lesignani dil popolo in questa terra tra i qual do capi uno Zorzi de... et uno altro et andati ala Signoria querelando molto contro a S. Sabastiam Zustignam Provedador in Dalmatia do cosse fate contra di lhoro erano zercha 30 il Principe il rebufo dicendo tornasseno via et restassero do di lhoro perche zonto fusse il Provedador qui qual vera presto et auto licentia se intendera la verita et non se li mancherà di justitia«. Ličnost »Zorzi« (Juraj) kojemu Sanudo ne navodi prezime može se identificirati kao Gruminović, jer se u Justinijanovom proglasu krivaca navode dva brata s ovim prezimenom; i kasnije g. 1514. u izvještaju kaštelana Malipiera također se spominju, ali pod prezimenom Gominović.

¹¹⁾ Isto, str. 389. Potpuni tekst: »Decembre 1512. In questa matina (3) fono aldito in Colegio li Liesignani quali molti dil popolo e qui che si lamentano dil Provedador S. Sebastian Zustignan el Cavalier et parlo uno Matio... per i popolari et erra per li Nobili pre Thomas Grifico qual etiam lui disse alcune parole contra essi popolari et non fo delibera altro e il Colegio si leveo«.

»dugom izlaganju« (parlono lungamente) traže da se poništi proglas Justinijana o krivici 69 Hvarana osuđenih »bez razloga« (contra raxon). Dužd im je neodređeno odgovorio (il Principe li disse si vedaria). Kroničar ne navodi tko je tada predvodio delegaciju pučana i tko je bio njihov »orator«.

11) 17. listopada 1514. g. U vrijeme općeg napada mletačke armade na Hvar i Vis pod zapovjedništvom Vincenza Capella u Veneciji se kao predstavnik pučana nalazi Juraj Gominović. U izvještaju pod ovim datumom, jedan dan poslije vješanja uhvaćenih pučana, to navodi kaštelan Vincenzo Malipiero,¹²⁾ a spominje i Gominovićevog brata među osuđenima na progonstvo »... tra li qual e uno fradello di Zorzi Gominovich e a Venetia Ambassador per essi popoli...«. Kako se u S. Justinijanovom proglasu iz 1512. g. među 65¹³⁾ osuđenih spominju i braća Juraj i Ante Gruminović, može se pretpostaviti da se radi o istoj braći, a ostaje otvoreno pitanje točnost jednog od navedenih prezimena: Gominović ili Gruminović. Svakako navedeni Juraj je važna ličnost pučkog ustanka kada se on u najtežoj situaciji za pučane nalazi u Veneciji i tamo djeluje za njihovu stvar, ali ovaj put bezuspješno.

Matij Ivanić i drugi koji su braneci stvar pučana istupali pred vladom u Veneciji morali su dobro poznavati tadašnji talijanski jezik (lingua franca) odnosno mletački dijalekt, jer se nigdje ne spominje korišćenje prevodioca. Od Hvara do Venecije pučani su putovali svojim brodovima kojih je pored onih 30—36 stalno naoružanih gripova morao biti priličan broj. Poput Ivanića mnogi od njih su mogli biti brodari.

Vrlo su impresivna ova istupanja kao organizirani borbeni napor potlačenih ljudi nasuprot jednoj od najvećih sila tog vremena, a približava nam veliki lik Matija Ivanića kao sposobnog vođe pučana, borca, vještog govornika i značajnog organizatora.

¹²⁾ Isto, str. 422. Može se zaključiti da je M. Sanudo bio dobro obaviješten o događajima na Hvaru, i to ne samo iz uvida u službene izvještaje i neposredne kontakte s predstavnicima pučana i plemića, već i od kaštelana Malipiera, koji je bio njegov pastorak. To se vidi iz teksta zabilježenog u kolovozu 1514.: »... In questa matina fo etiam letere di Liesna ... scriveno tutta la verita et cussi copioso ne vidi una la qual sara notada qui avanti di S. Vincenzo Malipiero Castelam mio fiastro molto copiosa: et narra di tutto diffusamente etiam io ne avi una dal ditto con l aviso seguito ut supra«.

¹³⁾ Imena u proglasu objavio je G. Novak prema rukopisu u biskupskom arhivu u Hvaru (1918), prepisanom iz autentičnog originala koji čuva Vincenzo Leporini u Hvaru.

Zusammenfassung

DAS VORTRETEN DES M. IVANIĆ UND ANDERER
VOLKSFÜHRER VOR DER VENEZIANISCHEN REGIERUNG

Im grossen Volksaufstand auf der Insel Hvar und Vis, in den Jahren 1510—1514, man kann ziemlich klar einige Komponenten der planmässig geführten Aktivität von der Seite der Aufstandleitung wahrnehmen. In diesem Zusammenhang ist es interessant festzustellen, dass die Aufständler sehr oft demonstrative Auftritte vor der venezianischen Regierung veranstalteten. In denn Quellen (Diarii des Marino Sanudo) sind sogar elf solche Fälle erwähnt, vom März 1510. bis zu Oktober 1514, als der Volksaufstand im Blut niedergelegt war. Es ist besonders interessant zu erwähnen, dass der Volksführer Matij (Matthäus) Ivanić viermal selbst vor der venezianischen Regierung erschien, um die Sache der Aufständler zu verteidigen. Marino Sanudo vermerkt dass er ein ausgezeichnete und resolute Redner war. Es erscheint paradoxal dass er noch am 3. Dezember 1512. als Redner vor der Regierung hintrat, als er schon längere Zeit — einige Monate — vom Dalmatiens Generalverwalter Sebastian Giustinian zum Tod verurteilt wurde und auf seinen Kopf ein äusserst hoher Preis gesetzt wurde.